

Jog

történeti szemle

2016
3. szám

BUDAPEST · DEBRECEN · GYŐR · MISKOLC · PÉCS · SZEGED

Állam- és Jogtudomány jogtörténet nélkül?

A TARTALOMBÓL

Jogtörténet – jogi kultúra

Büntetőjog-történeti
dogmatikai alapkérdések.
Rendszertani kísérletek
a korai magyar büntetőjogi
kodifikációban

Jogtörténet – kultúrtörténet

Közjogi hagyományok
és jogtörténet

A szovjet típusú
diktatúra korszakának jogtörténeti
kérdései

Összehasonlító jogtörténet:
egy módszertani kísérlet

A jelenkori jogtörténet-tudomány

Börtönügy a jogtörténet tükrében
(európai adaptációk, modellek)

A jogtörténet,
mint tantárgy pozíciójáról,
feladatairól és jelentéséről



Hajnik Imre

TARTALOM

MÁTHÉ Gábor – Jogtörténet – jogi kultúra	1
BALOGH Elemér – Büntetőjog-történeti dogmatikai alapkérdések. Rendszertani kísérletek a korai magyar büntetőjogi kodifikációban	3
SZABÓ Béla – Jogtörténet – kultúrtörténet	12
SZABÓ István – Közjogi hagyományok és jogtörténet	20
HORVÁTH Attila – A szovjet típusú diktatúra korszakának jogtörténeti kérdései	23
FÖLDI András – Összehasonlító jogtörténet: egy módszertani kísérlet	30
STIPTA István – A jelenkori jogtörténet-tudomány	36
MEZEY Barna – Börtönügy a jogtörténet tükrében (európai adaptációk, modellek)	40
OGRIS, Werner – A jogtörténet, mint tantárgy pozíciójáról, feladatairól és jelentéséről (Fordította: MIREISZ Tímea)	47

A címlapon: Hajnik Imre

(Pest, 1840. április 5.– Budapest, 1902. augusztus 3.)

Jogtörténész, az MTA tagja. A személyéhez kötődik a tudományos igényű magyar jogtörténetírás megteremtése, valamint kiemelkedő szerepet töltött be a magyar jogtörténet módszertanának kidolgozásában.

Jog

történeti szemle

A kiadvány megjelenését a Nemzeti Közszolgálati Egyetem támogatta.



Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Dr. Wilhelm Brauner (Bécs), Dr. Izsák Lajos (a szerkesztőbizottság elnöke), Dr. Peeter Järvelaid (Tallinn), Dr. Günter Jerouschek (Jéna), Dr. Srđan Šarkić (Ujvidék), Dr. Kurt Seelmann (Bázel), Dr. Erik Štenpien (Kassa), Dr. Martin Löhnig (Regensburg)

Szerkesztőség: Dr. Barna Attila, Dr. Béli Gábor, Dr. Homoki-Nagy Mária, Dr. Koncz Ibolya, Dr. Máthé Gábor, Dr. Mezey Barna, Dr. Révész T. Mihály, Dr. Stipta István, Dr. Szabó Béla

Főszerkesztő: Dr. Mezey Barna

Szerkesztő: Dr. Losonczy Eszter



A szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3., II. em. 211. Tel./fax: 411-6518

ISSN 0237-7284

Kiadja a Debreceni Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke, a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtörténeti–Jogelméleti Intézete, a Miskolci Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Állam- és Közigazgatástörténeti Tanszéke, a Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszéke

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna
Kiadói munkálatok: Gondolat Kiadó

mentárokat tekintették az ókori római jog tiszta forrásaihoz képest kóros elfajulásnak, lásd szemléltetően Stein 2005, 100.

³⁵ Stein 2005, 170. o. kifejezése.

³⁶ Lásd részletesebben Földi András: A római jogi kutatások néhány aktuális kérdéséről. In *Szalay Gyula ünnepi kötet*. Győr, 2010, 167. skk. o. Az e cikkben jelzett kutatási problémák mellett utalhatok pl. az actio iniuriarum aktív legitimációjának szakirodalmi tisztázatlanságára, lásd ezzel kapcsolatban Földi András: Konkurrencia problé-

mák az actio iniuriarum aktív legitimációjának körében, *Acta Jur. et Pol. Szeged.* 76 (2014) [= Ünnepi kötet Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára], 131. skk. o.

³⁷ Természetesen nem tagadható, hogy ilyen irányú törekvések, sőt dicséretes erőfeszítések is vannak. Mégis fájdalmas, hogy Emil Seckel óta senki sem akadt, aki az 1907-es *Handlexikon*nak egy újabb (10.) kiadását elkészítette volna, és hosszasan lehetne sorolni a hasonló példákat.



Stipta István

A jelenkori jogtörténet-tudomány (Értelmezési kísérlet)

A jogtörténet-tudományban gyakran használjuk a „Zeitgeschichte” kifejezést a közelmúlt állam- és jogtörténeti vizsgálódásainak kormeghatározó kereteként. A fogalom azonban nem takar pontos tartalmat, így használata során nem alakult ki egységes álláspont a hazai jogtörténészek között sem. Van, aki a köztörténet-írásban meghonosult (ott is gyakorta változó) kutatási időszakot ért rajta, és vannak jogtörténészek, akik a német jogtörténet-tudományban állandósult értelemben használják. Természetesen az is előfordul, hogy a jelentéstartalmat feltételezettnek, tudottnak véelve, a kategóriát egyszerű tükörfordítással honosítjuk. A fogalomtisztázás igénye ebben az esetben sem csupán elvi kíváncsóság, hiszen a jelenkor pontosabb körének meghatározása összefügg a történettudomány, benne az állam- és jogtörténet időbeli „hatáskörének”, főleg a kutatási terület záró időhatárának kérdésével. A közelmúlt globális történelmi folyamatai, a hazai alkotmányos változások, a történeti hagyományaink alaptörvényi relevanciája és a régi jogintézményeink egy részének rekodifikálása új kihívásokat teremtett a jogtörténet művelői számára is. Az alábbi tanulmány kísérletet tesz a fogalom tartalmának kibontására, egyben felveti *jogi kortörténet*, a *jogtörténeti jelenkor* és a *jelenkori jogtörténet* kifejezések elkülönítésének lehetőségét és az ezzel kapcsolatos tudományos diskurzus igényét.

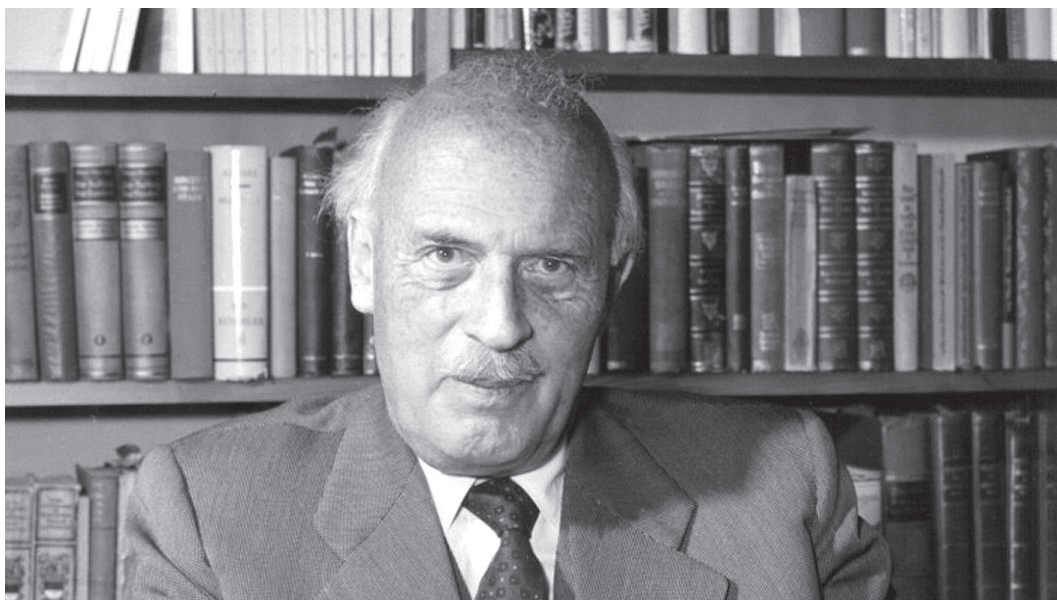
1. A jelenkortörténet (Zeitgeschichte) fogalma, történettudományi előzményei

A német történettudományban az 1940-es évek végén Hans Rothfels munkássága révén vált általánosan ismertté és elfogadottá a „Zeitgeschichte” kifejezés. A jeles német

köztörténész által 1952-ben létrehozott müncheni Institut für Zeitgeschichte forrásszintű válaszokat keresett a nemzetiszocialista időszak nyitott kérdéseire. A későbbi német köztörténetírásban a magyarra leggyakrabban „kortörténet”-ként fordított kormegjelölő időszakot általában három – eltérő módszertani közelítésmódot igénylő – alperiódusra osztották. Az első szakaszt az első világháború végétől 1945-ig számították, a második kronológiai részegység az 1945 és 1989 közötti időszak, míg a harmadik történettudományi vizsgálati szakaszt a rendszerváltás utáni évek története képezi.¹

A kortörténet fogalma viszonylag korán megjelent a magyar történettudományban is. Első komoly elemzését Incze Miklós végezte el, aki úgy foglalt állást, hogy e periódus a legújabb kor legutolsó szakasza, a legújabb kori történelem éppen folyamatban levő, még nem lezárt történeti periódusa. Eltérően a (nyugat)német tudományos felfogástól, arról írt, hogy a „jelenlegi kortörténet” világviszonylatban a második világháború lezárulása után kezdődik, mivel ekkor indultak meg a legújabb, napjainkban is folyamatban levő, lezáratlan történeti folyamatok² Incze alapozó jellegű tudományos interpretációjában különös hangsúlyt kapott a kormeghatározás legfontosabb szempontja, a történeti források hozzáférhetőségének kérdése. Incze szerint éppen azért tekinthetjük az utolsó ötven év történetének feldolgozását kortörténetírásnak (jelenkor-kutatásnak), mert ennek az időszaknak a primer (levéltári) forrásanyaga általában nem áll a történeti kutatás rendelkezésére.³

A tárgykörben született újabb hazai köztörténeti művek többsége a jelenkortörténet (Zeitgeschichte, contemporary history) fogalmán továbbra is a második világháború után kezdődő történeti időszakot érti. Ezzel szemben van olyan értelmezés, miszerint a jelenkortörténet azt a négy és fél évtizedes időtartamot jelenti, amelynek során Magyarország a szovjet befolyási övezethez tartozott: a háború utáni demokratikus átmenet néhány éves időszakát leszámítva e periódus azonos a szovjet típusú berendezkedés hazai történetével. E felfogásban az 1989–90-es rendszerváltás utáni időszak ma még inkább a politikatudomány, a politikai elemzés tereuma.⁴ Vannak olyan hazai szerzők is, akik tágabbra tolják a kronológiai kezdeteket: Sipos Levente a jelenkortörténetet 1918-tól számítja és kutatói szempontból három szakaszra (1918-tól 1945-ig, 1945-től 1990-ig tartó és az 1990 utáni évekre) tagolja.



Hans Rothfels (1891. április 12. – 1976. június 22.)

Standeisky Éva szerint a jelenkortörténet tárgya a „rövid 20. század”, az 1914-től maig tartó periódus, amely a „kommunikatív emlékezet kora, amikor az emlékek még megoszthatóak”.⁵

A köztörténeti irodalmunkban jól tükröződnek a jelenkortörténettel szembeni elvi kételyek és módszertani fenntartások is. A hagyományos történeti szemlélet szerint a közelmúlt nem tekinthető valódi kutatási tárgynak, történeti módszerek szerint feldolgozható időszaknak, hiszen nélkülözniük kell az objektivitást garantáló archivált forrásokat, és hiányzik az elfogulatlan elemzéshez szükséges történelmi távlat is. Ezzel szemben Gecsényi Lajos legendának minősítette azt az állítást, hogy a kortörténetírást a dokumentumok hozzáférhetetlensége nehezíti. A források ma már – kevés kivétellel – kutathatóak. 1989-ben Magyarországon is sor került a „levéltári forradalomra”, hiszen Glatz Ferenc művelődési miniszter 1989 őszén miniszteri rendeletben intézkedett minden 30 évnél régebbi irat felszabadításáról, egyben állampolgári jogként határozta meg a levéltári kutatást. Igaz, e rendelet nem biztosította a szabad kutatás lehetőségét az eredeti forráshe-lyükön maradt, tehát a külügyi és a belügyminisztériumi forrásokhoz.⁶ Az 1995-ös (többször módosított) levéltári törvény hatalmas mennyiségű, a jelenkortörténet szempontjából alapvető fontosságú állambiztonsági iratanyagot tett szabaddá a kutatók részére. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára a jogtörténet legújabb időszakának kutatásához szükséges alapvető forrásokat is hozzáférhetővé tette. A hiányzó levéltári forrásokat egyébként számos esetben pótolhatja az oral history felhasználása, amely azonban sajátos módszertani megoldásokat igényel.

2. A kortörténet a német jogtörténetírásban

Hivatásunk közelmúlt és jelenkori történetének feldolgozása terén a német nyelvű jogtörténet-tudomány – jogtörténeti tankönyvekben is nyomon követhető – számos megoldást produkált. A mértékadó jogtörténetészek jelentős része, közöttük Adolf Laufs, a jogtörténeti kutatások záró határát a nemzetiszocialista kor vázlatával zárja, tehát a jelenkori időszakot nem tekint a jog- és alkotmánytörténet releváns területének.⁷ A német tudományos jogtörténet másik emblematikus alakja, Bernhard Diestelkamp szaktörténeti tanulmánygyűjteményében már állást foglalt a jelenig érő jogtörténet mellett, és szorgalmazta a jelenkor – társtudományokkal közösen végzett – levéltári szintű feldolgozását. A frankfurti jogtudós az állam- és jogtörténet jelenkori („jüngste Zeitgeschichte”) kutatásait különösen a jog érvényesülésének archivált források alapján történő elemzésére kívánta kiterjeszteni.⁸

Hans Schlosser szintén széles körben ismert tankönyvében már (Grundrisse des Rechts címmel) kitekint a jelenkor időszakára, de csupán tézisszerűen foglalja össze a szocialista (benne az NDK-s jogot). A jelenkor-történeti fejezete egy rövid európai kitekintéssel, az európai közös jog szerepének taglalásával, és egy új európai polgári törvénykönyv megalkotásának víziójával zárul. A mű elmélet-történeti és jogelméleti tartalmú 15. fejezete a 20. századi modern jogtudományról és a jogtörténeti kutatások időbeli határainak elkerülhetetlen – az aktuális jogi kérdéseket is felölelő – kiterjesztéséről szól.⁹

Ulrich Eisenhardt jogtörténeti tankönyvében szintén elemzi a nemzetiszocialista jogot, és válaszol a korabeli tényleges joggyakorlatot is. Ő már bővebb terjedelmet szentel az 1945 és 1949 közötti időszaknak, és viszonylag részletesen mutatja be a két német állam jogának kortör-

ténetét is. A tankönyv a német újraegyesítési folyamat alkotmányjogi és szakágtörténeti elemeit is összefoglalja.¹⁰ Hans Hattenhauer nagy terjedelmű kézikönyvében már megjelenik a „real existierendes sozialistisches Recht” fogalma. A tankönyv a jelenkori jogtörténet figyelmét kiterjeszti az európai integrációs folyamatok részleteire is, jelentős terjedelmet szentelve az egységesülés alkotmányjogi, magán- és büntetőjogi folyamatainak. Herbert Küppert invenciózus művében módszertani megalapozottsággal ír a keleti jog szocializmus bukása utáni helyzetéről. Felveti a posztoszocialista államokat érintő jogi kontinuitás és a jogi megújítás történeti összefüggéseit mint tipikus jelenkor-történeti kérdést. Napjaink alkotmányozási és törvényalkotási folyamatai visszaigazolják mindhárom ajánlott módszerét. Az utóbbi bő két évtized alatt jogalkotóink egyaránt éltek a korábbi jog kiiktatásával (Ersatzlose Streichung), az 1949 előtti jogrend egyes intézményeinek (pl. közigazgatási bíraskodás) restaurációjával (Rückgriff auf vorsozialistisches Recht) és egy új karakterű joganyag megalkotásával (Die Schaffung neuen Rechts).¹¹

Az osztrák jogtörténetben Rudolf Hoke könyvének utolsó előtti fejezetében – jelentős terjedelemben – taglalja az első világháború utáni periódust. Szükségesnek tartotta azt is, hogy a második világháború utáni időszak hatályos jogára kitekintsen. A tankönyv kronológiai íve Ausztria esetében az állami önállóság helyreállításáig, a két Németországot tekintve az újraegyesítésig tart.¹² Wilhelm Braunerder közkedvelt, és Kajtár István által magyarra is lefordított tankönyve végén húsz oldal terjedelemben foglalkozik a hatályos közjogi állapotokkal, majd összefoglalja az Osztrák Köztársaság hatályos alkotmányjogi normáit. A könyv nem használja a Zeitgeschichte kifejezést.¹³

Ugyanő Gerhard Kohllal 2011-ben írt, az osztrák jogtörténet-tudomány helyzetéről szóló munkájában tárgyunk szempontjából is irányadó gondolatokat fogalmazott meg. Hiányolta az 1945 utáni, legújabb alkotmánytörténettel foglalkozó munkákat. Szólt a jogtörténettel szembeni – időközben nálunk is megjelent – komoly szellemi kihívásról, az aktuális napi kérdések történeti magyarázatát igénylő elvárásokról, és a nyilvánosság kényszerítő hatásáról. A jogtörténet képviselői napjainkban már Ausztriában sem háríthatják el a jelenkor kérdéseivel történő foglalkozást.¹⁴ Megállapítja, hogy Lajtán túl is megjelent egy új kutatási irány, a módszerében is sajátos jogi kortörténet, amely „nem csupán a középkor háttérbe szorulásával áll komplementer kapcsolatban, hanem túlnyomórészt a nemzetiszocializmus éveire és annak feldolgozására koncentrált”.¹⁵

Braunerder fájjalja azt is, hogy egyes osztrák jogtörténeteszek az aktuálisnak tartott tematikai súlypontok képzésével, és a társadalmi elfogadottság nyomásának következményeként gyakran aktuális kérdéseket vetítenek vissza a történelembe, ahol ezek ebben a formában ismeretlenek voltak. Az autochton jogtörténeti kérdésfeltevés és kutatás ezzel jelentős teret veszített. A jogtörténet-tudományt komolyan veszélyeztetik azok, akik „a jogtörténeti intézmények jogfejlődése címszóval inkább jogpolitikát művelnek vagy támogatnak”.¹⁶

3. A magyar jogtörténeti irodalom és a jelenkortörténet

Máthé Gábor már 1990-ben utalt rá, hogy a német jogtörténeti jellegű szakkutatás egyre inkább kiterjeszti hatókörét a jelenkor kérdéseire.¹⁷ Ennek ellenére hosszú ideig meghatározó volt az a tankönyv- és szakkönyvírói tendencia, hogy a jogtörténet időhatára legfeljebb 1945-ig terjed. Igaz, sokszor idéztük a történész Eckhart Ferenc szentenciáját, miszerint „Ha a jogtörténet nem tudja a jelen viszonyait a múlttal összekötni, úgy jogrégészetté válik”. De az is igaz, hogy legendás tankönyvében ő is csupán szűk három oldalt írt a Horthy-korszak alkotmánytörténetéről. Ezt a módszert követte Degré Alajos is, aki öt év múlva a magyar alkotmány- és jogtörténetről szóló tankönyvében az alkotmányfejlődés keretében szintén két oldalban foglalta az „ellenforradalom korát” (1919–1944). Munkájában – a korszellemmel egyező ötosztatú történeti korszakolást alkalmazva – a kapitalista kort, egyben az alkotmány-és jogtörténeti munkája időrendi áttekintését 1944-ig zárta.¹⁸

Az egyetemi oktatásban sokáig használatos, Csizmadia Andor szerkesztette tankönyv már részletesen tárgyalja a két világháború közötti időszakot, de ez a munka sem lépte át az 1945-ös korszakhatárt. Ruszoly József az európai jog és alkotmánytörténelem tárgykörében írt könyvében elvi óvatosságot tanúsított a kutatásai záró időhatárai terén. Következtesen képviselt álláspontja volt, hogy a jogtörténet felső korszakhatára a levéltári források szabad hozzáféréseinek függvénye. E munkájában még a két világháború közötti időszakot sem érintette minden esetben, a német fejlődést lezárta 1933-mal, a szovjet jogot nem tárgyalta. A Rácz Lajos által szerkesztett egyetemes állam- és jogtörténet az áttekintést szintén a polgári kor végéig vállalta. A tankönyv ennek ellenére kitekint a Szovjetunió alkotmánytörténetére, és olvasható egy rövid áttekintés – a jelenkortörténethez tartozó – magyar közigazgatási eljárás 1945 utáni fejlődéséről is.¹⁹ A záró történeti időhatárokat tekintve 2015-ös egyetemes tankönyvünk megírásakor hasonló megoldást választott Kajtár István és Herger Csabáné is. A könyv szerzői nem foglaltak állást történeti időhatárokról, az áttekintésük a polgári állam időszakával zárul. Az egyes térségek történetének bemutatásakor találunk 1945 utáni eseményekről szóló utalásokat (pl. prágai tavasz) is. A pécsi jogtörténeti műhely másik ismert műve a magyar tradicionális jogot dolgozta fel, vállalt időhatára 1848, a szerző a jogi modernizációnk későbbi eredményeit a tételes jog előzményeként tekinti.²⁰

A legújabb jogtörténeti tankönyvek már tudatos elhatározás nyomán tárgyalják a legújabb kor állami és jogi intézményeinek történetét. A Horváth Pál szerkesztette *Egyetemes jogtörténet* II. kötete a szocialista állam és jog kérdéseinek, továbbá az európai integráció előtörténetének alapos elemzését vállalta.²¹

A többszerzős *Magyar alkotmánytörténet*²² „A szovjet típusú államberendezkedés Magyarországon 1949–1956” címmel bő terjedelemben foglalkozik jelentőtörténettel. A magyar jogtörténetet tárgyaló társkötet a szocialista jog-

ági kodifikációkig követi a hazai jogfejlődést.²³ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem állam- és jogtörténeti tankönyve elvi alapvetésében érinti a korszakhatárok módszertani kérdését. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a jogtörténetnek az éppen hatályos jog alkalmazását és megértését is elő kell segítenie. A tankönyv külön fejezetben foglalkozik a Horthy-korszakkal és „A szovjet típusú diktatúra” időszakának alkotmánytörténeti és tételes jogi kérdéseivel, mely fejezetekben alapvetően az ítélkező, igazságtételi attitűd dominál.²⁴ Az ELTE „Összehasonlító jogtörténet” címen megjelent friss tankönyve „Az újkori állam és jogfejlődés néhány aspektusa a XIX. század óta” címen kitekint a napjainkig ható folyamatokra.²⁵

4. Összegzés

A rendszerváltás utáni évek sajátos kihívást teremtettek a jogtörténet-tudomány területén is. Ezek egyike, hogy a tudományos történeti törvénymagyarázat képviselőinek vállalniuk kell a jelenkor vizsgálatát. E feladat csaknem előzmény nélküli, hiszen a jogtörténet hivatásos képviselői a 20. század közepéig lényegében középkorászok voltak. Később felvetődött ugyan az igény a közelebbi korok kutatására, de ez a törekvés – a kutatások politikai korlátozottsága miatt – nem érinthette a jelenkorig tartó folyamatokat. A napjainkig ható tendenciák jogtörténeti elemzését nem háríthatjuk át a köztörténészekre vagy a tételes jogtudomány művelőire. Ehhez azonban szemléletváltásra, biztos módszertani innovációra, a külföldi párhuzamok alapos ismeretére van szükség. Ami a hazai jogtörténeti kutatásokat illeti, a kortörténet belső tartalma terén is differenciált közelítést kellene alkalmaznunk.

A jelenkortörténet általános keretein belül elkülöníthetjük a *jogi kortörténetet*, amely az 1945-től a rendszerváltásig tartó időszak alapvetően levéltári kutatásokra épülő irányzata lehet. Ennek keretében hagyományos

történeti eszközökkel, de a jogi szféra sajátosságait figyelembe véve kutatható a jogalkotás, a jogérvényesítés bő négy évtizedes folyamata. Ebbe a kutatási körbe tarthatna a hiányzó jogtörténeti forrásgyűjtemények kiadása is.

Létjogosultnak tűnik ezen túl a *jogtörténeti jelenkor* tematikai és módszertani megalapozása is. Ennek időhatára szűkebb lehetne, lényegében az 1980-as évek közepétől napjainkig tartó időszak feldolgozásához nyújtana segítséget. E történeti tényfeltárásban nagy szerepe lehetne az oral history módszereinek. Figyelni kellene arra is, hogy ebben a korszakban is más törvényszerűségek érvényesültek az alkotmánytörténetre és a szűkebb értelemben vett jogra. Az előbbi esetben markáns változások történtek, az utóbbinál inkább a kontinuitás jellemző. Végül a napi tapasztalat is azt indokolja, hogy külön kellene tekintenünk a *jelenkori jogtörténetre*, amely olyan, napjainkban különös fontosságú kutatási tárgyra koncentrálna, amelynek hosszú időre visszanyúló történeti előzményei vannak. A múltbeli eredők feltárása nem nélkülözheti a jogtörténeti szaktudást. A történeti alkotmányunk vívmányairól, a Szent Korona-tanról, a kodifikációkról, a közigazgatási bíráskodásról szóló viták tisztázásához ennek keretében járulhatnánk hozzá. Ha nem vállaljuk ezt a feladatot, természetesen elvégzik mások, történészi

felkészültség nélkül, szakmai szempontoktól függetlenül – Pótó János kifejezésével – a „minden narratíva egyenlő” elv jegyében. A hazai jogtörténészek számára ezért is megszívlelendő Ernest Labrousse (Incze Miklós által idézett) véleménye arról, hogy megírhatja-e a történész saját kora történetét. Eszerint „nincs választásunk, ez a történet mindképpen megíródik, és leggyakrabban a történelem ellen íródik meg. Annál inkább a történelem ellen íródik majd, minél jobban tartózkodnak a történészek az ebben való részvételtől.”



Eckhart Ferenc (1885. november 18. – 1957. július 28.)

- ¹ Rothfels, Hans: Zeitgeschichte als Aufgabe. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1, 1953, 1–8. o.; Sandkühler, Thomas: Zeitgeschichte in Deutschland am Ende des 20. Jahrhunderts. In Cornelißen, Christoph (Hrsg.): *Geschichtswissenschaften. Eine Einführung*. Frankfurt/Main, 2004, 114–129. o. Vogler, Günter: Probleme einer Periodisierung der Geschichte. In Goertz, Hans-Jürgen (Hrsg.): *Geschichte. Ein Grundkurs*. Reinbek bei Hamburg, 1998, 253–263. o. Vö. Fehér M. István: Filozófia és kórkritika. *Magyar Tudomány*, 2000, 107. köt. Új folyam 45. köt. 8. sz. 960. o.
- ² Incze Miklós: A kortörténet elvi és módszertani problémái. *Századok*, 1970. (a továbbiakban: Incze 1970) 549. o.
- ³ Incze 1970, 550–551. o.
- ⁴ Incze 549. o.; *Vademecum-Jelenkortörténet Magyarország. Vezérfonal az archívumokhoz, kutatási intézményekhez, könyvtárakhoz, egyesületekhez, múzeumokhoz és emlékhelyekhez*. Szerk. Rainer M. János, M. Topits Judit, Ulrich Mähler. Berlin–Budapest, 2005 (a továbbiakban: *Vademecum-Jelenkortörténet*) 9. o.
- ⁵ Takács Róbert: Jelenkortörténet-írás és a történeti folyóiratok. *Múltunk*, 2009, 4. sz. (a továbbiakban: Takács) 296. o.; Konok Péter: A jelenkortörténet-írás problémái. Kerekasztal-beszélgetés a Politikatörténeti Intézetben. *Múltunk*, 2010, 4. sz. (a továbbiakban: Konok) 173. o.
- ⁶ *Vademecum-Jelenkortörténet* 10. o.; Konok 173. o.
- ⁷ Adolf Laufs: *Rechtentwicklungen in Deutschland*. 2. Auflage. Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1978.
- ⁸ *Rechtsgeschichte als Zeitgeschichte. Beiträge zur Rechtsgeschichte des 20. Jahrhunderts*. Baden-Baden, 2001, 271. o.
- ⁹ Hans Schlosser: *Neuere europäische Rechtsgeschichte. Privat- und Strafrecht vom Mittelalter bis zur Moderne*. München, C. H. Beck, 2012, 398. o.
- ¹⁰ Ulrich Eisenhardt: *Deutsche Rechtsgeschichte*. 3. überarb. Aufl. München Beck, 1999, 638. o.; Hans Hattenhauer: *Europäische Rechtsgeschichte*. Heidelberg, Müller Juristischer Verlag, 1992. X, 825. o. Bibliogr.: 779–812. o.
- ¹¹ Herbert Küpper: *Einführung in die Rechtsgeschichte Osteuropas*. (Studien des Instituts für Ostrecht München, 54.) Frankfurt am Main [etc.] Lang, 2005. 709. o.
- ¹² Rudolf Hoke: *Österreichische und Deutsche Rechtsgeschichte*. Wien; Köln; Weimar, Böhlau, 1992, 545. o.
- ¹³ Wilhelm Brauner: *Österreichische Verfassungsgeschichte*. 10. Auflage. Manz Studienbuch. Wien, 2005, 267–281. o.
- ¹⁴ Wilhelm Brauner – Gerard Kohl: *A jogtörténet-tudományi kutatások Ausztriában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011 (a továbbiakban: Brauner–Kohl), 13, 16. o.
- ¹⁵ Gernot Hasiba: Die Österreichische Rechtsgeschichte und die Rechtliche Zeitgeschichte. In H. C. Faussner – G. Kocher – H. Valentinisch (ed.): *Die Österreichische Rechtsgeschichte. Standortbestimmungen und Zukunftsperspektiven*. Graz, 1991, 161. o.; Hinrich Rüping: *Anwaltsgeschichte als Juristische Zeitgeschichte*. Jubilumsband. 2007, 239–255. o. Vö. Rüping, Hinrich: Az ügyvédség története jogi korszaktörténetként. *Jogtörténeti Szemle*, 3. sz. 2014, 12–18. o.
- ¹⁶ Brauner–Kohl 23. o.
- ¹⁷ Máthé Gábor: Intézménytörténet és jelenkor. [The history of institutions and the present time.] *Jogtörténeti Szemle*, 3. sz. 1990, 103. o.
- ¹⁸ Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 1946, 438–440. o.; Degré Alajos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Pécs, 1950/1951.
- ¹⁹ Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest, 1972; Ruzsoly József: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Szeged, 2011; Rác Lajos (szerk.): *Egyetemes állam- és jogtörténet. Polgári kor*. HVG-Orac, Budapest, 2002.
- ²⁰ Kajtár István – Herger Csabáné: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Pécs, 2015; Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2009.
- ²¹ *Egyetemes jogtörténet*. II. Szerk. Horváth Pál. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- ²² *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk. Mezey Barna. Budapest, 2003.
- ²³ *Magyar jogtörténet*. Szerk. Mezey Barna. Budapest, 2007.
- ²⁴ *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk. Horváth Attila. NKE, Budapest 2014.
- ²⁵ *Összehasonlító jogtörténet*. Szerk. Földi András. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.



Mezey Barna¹

Börtönügy a jogtörténet tükrében

(európai adaptációk, modellek)

A jogtörténet-tudomány kialakulása óta bizonyos vonatkozásokban a jogtudományok „szolgálóleánya”. Nem egyszerűen a múlt megismerésének eszköze, nem a jogtudományok pusztá propedeutikája, hanem az érvényes jog érvényesülési mechanizmusainak egyik lehetséges értelmezési kerete. A jog köztudomá-

súan történeti jelenség, gyakorlatának valósága megannyi történelmi kötöttségtől terhes. Megérteni, magyarázni a jogalkotói reakciókat, a társadalom fogadókészségét vagy az ellenhatásokat sokszor csak a történeti képletek megismerésével lehetséges. Ez azonban sokkal több annál, mint egy törvény megalkotásának történetét indoklásokon, esetleg országgyűlési vitákon keresztül ábrázolni vagy a törvénytörzset felülte és hasonlóságokat keresve rácsodálkozni a százados normaszövegekre. A valódi jogtörténet a maga eszközeivel támogatja a jogalkotást és a joggyakorlatot, válaszokat keres a kihívásokra, a maga eszközeivel magyarázza a jelenségek okait, történeti fejlődésünkbe ágyazva okolja meg a lehetséges fejleményeket. E szerep jellegzetességeinek illusztrálását szolgálja az itt következő előadás egy speciális területen, a börtönügy terepében.